

LES NACIONS DE L'URSS ES REVOLTEN

La desunió soviètica

L'esclat nacionalista a la Unió Soviètica s'ha convertit en el principal problema intern de la segona potència mundial. La relativa obertura iniciada per la «perestroika» que dirigeix Gorbatxev n'ha estat el detonant.

Antoni Reig

Setanta anys després del triomf de la revolució d'octubre que portà al poder els bolxevics, que convertiren l'antic imperi rus en la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques (URSS), el món assisteix sorprès a l'esclat d'un seguit de conflictes de caràcter ètnic i nacional. La relativa obertura i l'afluïxament dels controls sobre la societat que ha significat l'arribada al poder de l'actual líder Mikhail Gorbatxev amb la seva *perestroika* (reestructuració) i *glasnost* (transparència) han permès que sortissin a la llum pública un seguit de conflictes latents. Els problemes existien, no són d'ara, però estaven ofegats. Ara es manifesten aprofitant els nous marges de permissivitat que atorga el Kremlin.

L'imperi tsarista havia estat definit com una «presó dels pobles» i el nou règim es proposà des de la seva instauració solucionar els problemes nacionals sobre la base de la igualtat entre els pobles, el respecte a la seva lliure autodeterminació, la promoció dels més endarrerits i, en definitiva, la fraternitat entre les classes treballadores havia de dissoldre tota mena de conflicte entre diferents grups ètnics. Per això l'esclat actual sembla revelador d'un immens fracàs del règim soviètic en la seva política de nacionalitats.

El primer esclat nacionalista

Gorbatxev arribà al cim del poder el 1985 i ja el 1986 es produí el primer ensurt seriós quan al mes de desembre milers d'estudiants i obrers es manifestaren a la república asiàtica del Kazakhstan arran de la substitució del primer secretari del PC kazhak per un rus. Els disturbis a Alma Ata, capital de la república, van ser sufocats per la intervenció de la policia i segons balanç oficial van causar dos morts i dos-cents ferits mentre fonts diplomàtiques avaluen en una vintena el nombre de

morts. La revolta durà dos dies, el 17 i 18 de desembre, i la causa va ser la destitució del màxim responsable polític de la república, el kazhak Dinmukhamed Kunaev, pel rus Guennadi Kolbin. La raó del canvi era la corrupció regnant en aquella república, tolerada durant el llarg mandat de Brejnev. De fet, segons diverses fonts, la corrupció està molt estesa dins l'aparell del poder soviètic i la lluita en contra forma part oficialment del programa de renovació impulsat per Gorbatxev.

S'ha parlat que especialment a les repúbliques asiàtiques (Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Tatgikistan i Kirguizistan) s'han desenvolupat veritaderes màfies que controlen el poder a nivell de república, a nivell regional i local amb el vist-i-plau de les autoritats centrals de Moscou que durant l'època de Brejnev en tenien prou amb la fidelitat política. Amb Gorbatxev això està canviant.

La política de *glasnost* va permetre que uns anys després dels fets la televisió soviètica mostrés per primera vegada unes imatges de la revolta antirussa d'Alma Ata.

El «ventre tou» de l'imperi

La revolució islàmica de l'Iran khomeinista i la guerra de l'Afganistan han influït en aquelles repúbliques asiàtiques, veïnes dels països esmentats i poblades per grups ètnics emparentats amb els que viuen a l'Afganistan i l'Iran. Com que aquelles poblacions són musulmanes, la revolució iranianha ha influït en un renaixement del fervor islàmic contra el qual el mateix Gorbatxev va alertar els dirigents de l'àrea durant una visita a la regió el 1986. Així mateix, la guerra de l'Afganistan ha creat problemes a la regió.

Els observadors internacionals anomenen aquella àrea el *ventre tou* de l'URSS. La dinàmica demogràfica, fortament expansiva a les repúbliques asiàtiques i en recessió entre els pobles

eslaus, està amenaçant el tradicional predomini dels pobles eslaus (russos, ucraïnesos i bielorrussos) dins l'URSS.

La batalla per Nargony-Karabakh

No obstant, la màxima gravetat de les revoltes nacionalistes s'ha donat el passat mes de febrer al Caucas en enfrontar-se violentament armenis i azerbaidjanesos (turcs azeris) pel domini d'una regió autònoma, la de Nargony-Karabakh. El moviment començà a gestar-se l'octubre del 1987, quan s'iniciaren les manifestacions pacífiques a Armènia per demanar el retorn de les regions autònomes de Nakhitxevan i Nargony-Karabakh, que pertanyen a l'Azerbaidjan. La segona és habitada per un setanta per cent d'armenis i fou transferida d'Armènia a Azerbaidjan per Stalin el 1923. Però el moviment reivindicatiu va prendre força a partir del 18 de febrer i va mantenir-se fins a finals de mes i s'arribà a mobilitzar a Erevan, capital de la república, fins a un milió d'armenis, segons diverses fonts. La milícia (policia armènia) va solidaritzar-se amb el moviment nacionalista i va ser substituïda per milicians russos. També van ser enviades tropes per calmar la situació. A Erevan les manifestacions diàries de centenars de milers de nacionalistes armenis van ser totalment pacífiques, però a Nagorny-Karabakh van haver-hi dos morts azerbaidjanesos entre setze i divuit ferits armenis.

Les manifestacions van aturar-se el 27 de febrer després de la intervenció, el dia 26, de Gorbatxev en persona, que va demanar calma i va prometre estudiar el tema i donar-hi una solució justa, i del missatge del cap espiritual dels armenis, el *catholicos* Vasken I, que exhortà a tornar al treball i va demanar a Gorbatxev una solució dins els principis de la democràcia i el respecte al dret a l'autodeterminació. Els armenis són cristians ortodoxos mentre el azeris o azerbaidjanesos són musulmans xiïtes.

Així ha vist el setmanari francès «L'Express» la situació a l'URSS.

Matança d'armenis a Sumgait

Quan la situació s'havia calmat a Armènia, la tempesta esclatà a l'Azerbaidjan. Van produir-se manifestacions i disturbis antiarmenis a Bakú, capital de la república, Kirovabad i, sobretot, a la ciutat industrial de Sumgait, pròxima a Bakú, on la violència fou màxima. A Sumgait es produí una matança d'armenis. Fonts oficials soviètiques parlen de 32 morts i més de tres-cents ferits però altres fonts soviètiques no oficials han donat la xifra de cent cinquanta morts. Tot això s'esdevenia el passat 28 de febrer. Els disturbis van obligar novament a l'intervenció de tropes soviètiques a Bakú, Sumgait i Kirovabad. Els quasi vint mil armenis que viuen a Sumgait han es-

tat reagrupats en locals oficials per evitar que tornin a ser atacats pels azers. I tot plegat ha produït un moviment de milers de refugiats en una i altra direcció. Centenars o milers de turcs azers han marxat d'Armènia i de Nagorny-Karabakh i, en sentit contrari, molts armenis han fugit de l'Azerbaidjan.

Aquesta vegada la televisió soviètica no ha tardat un any a donar imatges dels fets, sinó sols dotze dies. El passat dia 10 la televisió ofería imatges dels carrers de Sumgait, dient que tot era normal i que els disturbis eren obra de grups de brètols.

Tot plegat ha estat prou greu perquè les màximes instàncies del poder es reunissin el passat dia 9 al Kremlin per estudiar els problemes de les nacionalitats i, especialment, els dels pobles caucàsics. Entre els assistents, el se-

cretari general del PCUS, Gorbatxev, el cap de l'estat, Gromiko, el primer ministre, Ryjkov, el número dos del partit, Ligatxev, i també els caps dels PC d'Armènia, Karen Demirtxian, i Azerbaidjan, Kiamran Baguirov.

Moviments nacionalistes als països bàltics i Moldàvia

És indubtable que el protagonisme correspon al conflicte armeni-azerbaidjanès per la seva gravetat, però arreu de l'URSS s'han encès llums d'alarma. Així, a la república de Moldàvia, veïna de Romania, el maig del 1987 les autoritats reconeixien l'existència de disturbis de caràcter nacionalista i religiós. Als països bàltics (Estònia, Letònia i Lituània) annexionats per

Stalin, hi ha un renaixement del nacionalisme que adopta la forma de manifestacions de masses amb motiu de dates històriques. A l'agost del 1987 milers d'estonians, letons i lituans es manifestaren a les respectives capitals pel 48 aniversari del pacte germano-soviètic pel qual l'Alemanya hitleriana deixà mans lliures a Stalin per intervenir als països bàltics.

A Estònia es produïren manifestacions nacionalistes al port de Paernu el novembre del 1987, a la ciutat de Tartu el passat 2 de febrer i a la capital, Tallin, el 24 de febrer, dia de la independència del país (promulgada el 24 de febrer del 1918). A Tallin es reuniren entre 15.000 i 20.000 manifestants. I els mateixos dirigents comunistes de la república han demanat una major autonomia.

A Lituània, el 17 de febrer passat se celebrà el 70 aniversari de la independència amb manifestacions nacionalistes a la capital, Vilnius, i a la ciutat de Kaunas. A Vilnius es reuniren unes 10.000 persones.

A Letònia, el 14 de juny del 1987 es manifestaren 5.000 persones a Riga, la capital, en record dels letons víctimes de la repressió staliniana del 1941. El 18 de novembre la policia impedí a Riga una altra manifestació per l'aniversari de la creació, el 1918, de la república independent de Letònia.

Tots aquests moviments han anat acompanyats als països bàltics de detencions i expulsions dels dirigents més destacats.

L'exèrcit roig: eficàcia bèl·lica i poder polític.

El federalisme soviètic i les autonomies nacionals

J. A. González Casanova

La Constitució soviètica de 1977 defineix l'URSS com un estat «multinacional federal unit, constituït segons el principi del federalisme socialista». Aquest federalisme és força peculiar, ja que reconeix que cadascuna de les repúbliques federades conserva el dret de sortir lliurement de l'URSS (art. 72 de la Constitució) i que cada república federada és un estat socialista soviètic sobirà, unit a les altres repúbliques socialistes en el si de l'URSS (art. 76). Aquesta sobirania de les repúbliques federades torna a ser reconeguda a l'article 81: «Els drets sobirans de les repúbliques federades són protegits per l'URSS».

Diem que el federalisme socialista soviètic és peculiar perquè és més propi de les «confederacions» que de les «federacions» mantenir la sobirania dels estats i el dret de separa-

ció. Tanmateix, aquestes declaracions «confederals» de la Constitució soviètica de 1977 són clarament retòriques. No solament l'organització fortament centralitzada del partit únic, sinó també el mateix sistema de distribució de competències entre l'URSS com a estat federal i les repúbliques federades, confirmen el caràcter retòric de les sobiranes d'aquestes. Segons l'article 74 de la Constitució, les lleis de l'URSS tenen la mateixa força en el territori de totes les repúbliques federades. En cas de divergència entre una llei d'una república federada i la llei de l'URSS, preval aquesta. Per a dir-ho d'una manera més entenedora i directa: a Catalunya, una llei del Parlament català preval sobre una llei ordinària no bàsica del Parlament espanyol que sigui contrària. A l'URSS, no.

El problema dels tàtars de Crimea

Un altre dels problemes de relleu és el dels tàtars de Crimea, deportats per Stalin el 1944 i repartits majoritàriament a les repúbliques asiàtiques d'Uzbekistan i Tadjikistan, sota l'acusació

d'haver col·laborat amb els alemanys durant la segona guerra mundial. Ara demanen poder retornar a Crimea. El moviment s'inicià el juliol del 1987 amb manifestacions diàries durant un mes a la Plaça Roja de Moscou. Van començar una trentena i, quan n'eren milers, les autoritats van tallar les manifestacions i van foragitar-los de Moscou. El cap d'estat, Gromiko, el 27 de juliol del 1987 va rebre una delegació de vint-i-un tàtars i els demanà que tinguessin confiança en l'estudi del seu cas, que efectuaven les autoritats. Les manifestacions, però, han continuat a Crimea, on actualment en viuen uns deu mil, i a les repúbliques asiàtiques, sobretot a Uzbekistan. Les autoritats, fa pocs dies, van prometre deixar retornar algunes famílies que haguessin demostrat bona conducta i tinguessin recomanacions dels dirigents comunistes locals.

A més, cal esmentar les freqüents manifestacions, sobretot a Moscou, de *refuzniks* (jueus als quals se'ls nega el dret a emigrar). Tot plegat configura un panorama força preocupant que pot ser aprofitat pels enemics de la política de reformes de Gorbatxev. Però és clar que, com ha fet part de la premsa internacional, avui dia es pot parlar de la Desunió Soviètica. □